

MŰHELY

Tóth Norbert

„Ezer sziget és zátony országa, a habokból született Åland...”¹ – avagy milyen hatással lehet a területi autonómia az identitásra?

Bevezetés

A Finnországhoz tartozó, de döntően svédajkúak által lakott Åland-szigetekkel, így különösen annak speciális státusával kapcsolatban már jónéhány elemző munka látott napvilágot magyar nyelven.² A kérdés szinte genezise óta a kisebbségkutatók érdeklődésének homlokterében van, amelyet főként az ålandi autonómia-megoldás sikeressége indokol.³ 2006 második felében, a finn kormány jóvoltából az Åland-szigetekhez földrajzilag igen közel eső turkui svéd egyetem, az Åbo Akademi Emberi Jogi Intézetében kutattam az ún. ålandi kérdést, és ennek során – többek között – arra a következtetésre jutottam, hogy az ålandiak identitása, feltehetően az autonómia létrehozásának egyik következményeképpen, az azóta eltelt több, mint nyolcvan év alatt átalakult, és egy, a jellegében csak a nemzeti identitásokkal összehasonlítható, azal esetenként konkuráló új azonosságtudat alakult ki a térségben. 1999-ben a Finska-Gallup-Media nevű közvélemény-kutató cégnek arra a kérdésére, hogy „Ön milyen identitásúnak tartja magát?”, a megkérdezett ålandiak 86 %-a az „ålandi” választ jelölte meg.⁴ Emellett az Ålandi Statisztikai Hivatal (ÅSUB) felmérései is a hivatkozott vizsgálat eredményeit igazolják, ugyanis az ÅSUB szerint a „Szigetlakók” elsősorban ålandiként identifikálják magukat, melyet sorrendben az „északi”, a „finn”, és a „finnországi svéd” identitás követ.⁵

1 Részlet az ålandi himnuszából.

2 Lásd például Kovács Péter és Tóth Norbert e tárgyban közölt írásait.

3 Suksi, Markku: Rechtliche Regelung der Autonomie. Die Autonomen Ålandinseln und weitere europäische Beispiele. In (Hg.) Heintze, Hans-Joachim: *Selbstbestimmungsrecht der Völker – Herausforderung der Staatenwelt*. Dietz Verlag, Bonn, 1997, 222–247, 222.

4 Anckar, Dag: Åland as a micro-state. The independence scenario. In Jansson – Salminen (eds.): *The Second Åland Islands Question. Autonomy or Independence?* Julius Sundbloms Minnesstiftelse, Mariehamn, 2002, 213–242, 224.

5 Ua.

Dolgozatomban így nem kevesebbet állítok, mint hogy a jog eszközeivel, jelen esetben területi autonómia biztosításával, megváltoztatható egy adott terület lakosságának identitása és, mivel a területi autonómia sok tekintetben államszerű képződmény, egy, a nemzeti identitásokéhoz nagyon hasonló azonosságtudat alakulhat ki. Természetesen ez a feltevés kizárólag olyan esetekben állhatja meg a helyét, amikor az ún. autonómiaalkotó nemzet – azaz az autonóm entitás területén többséget képező népcsoport – rendelkezik anyaországgal. Ilyenkor ugyanis a dolog természetéből kifolyólag a szóban forgó közösség már rendelkezik egy nemzeti identitással, amely mellé (esetleg helyére) egy új, a regionális identitásnál erősebb azonosságtudat léphet. Erre vonatkozó állításom helytállóságát a következő oldalakon próbálom bizonyítani.

A kérdés történelmi háttéréről

Az álandiak identitásváltását és a mögötte húzódó okokat könnyebb megérteni, ha a kérdés történelmi kereteit röviden érintjük. A svéd kultúrkörhöz tartozó Åland-szigetcsoport az 1808–1809-es, a Svéd Királyság és az Orosz Birodalom között vívott ún. Finn Háborút lezáró Fredrikshamni-békeszerződés rendelkezései következtében került – a mai Finnországgal együtt – Oroszországhoz. A finn nemzeti identitás fejlődése szempontjából kulcsfontosságú volt a „szentpétervári évszázad”, ugyanis a korábban semmilyen önkormányzatisággal nem rendelkező finneknek a cár lehetőséget biztosított arra, hogy ügyeik egy jelentős részét saját maguk intézzék, létrehozva az autonóm Finn Nagyhercegséget. Utóbbi intézkedés hatására a finn államiság megeremtéséig vezető hosszú dekádok során a korábban domináns svéd nyelv szerepét fokozatosan az orosz és a finn, végül szinte kizárólag a finn nyelv vette át az egykori Kelet-Svédországban. A vázolt folyamat a svéd nemzeti gondolat revitalizációjával is járt, amelyről ideiglenesen a Krími-háború eseményei terelték el a figyelmet. Az „észak Gibraltárjaként” is emlegetett Åland-szigetek hadászati potenciálja miatt 1855-ben egyesített brit–francia hajóhad támadta meg a „Szigeteket”, és a több órás ostrom hatására a régiót védő orosz egységek végül kapituláltak. A történészek által „álandi-háborúként” is illetett rövid közjáték hatására 1856-ban nemzetközi szinten is foglalkoztak Ålanddal. Közelebről, a Krími-háborút lezáró párizsi békeszerződéshez a nagyhatalmak egy jegyzőkönyvet csatoltak, amelyben az érdekeltek megállapodtak a terület demilitarizációjáról,⁶ és

6 Jóllehet Åland demilitarizációját a svédek régóta követelték a cári udvartól, a „Szigetek” különleges státusát a Brit Birodalom harcolta ki. Az angol korona szerint ugyanis Åland potenciális veszélyt jelentett fűrészáru-importjára. Lásd Scarpulla, Claudio: *The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland*. Högskola på Åland, Mariehamn, 2002, 7.

kötelezettséget vállaltak, hogy mindennemű fegyveres tevékenységtől tartózkodnak Åland területén. Hat évtizednyi viszonylagos békét követően 1917. december 6-án, a pétervári események hatására, Helsinkiben kikiáltották a Finn Köztársaságot, majd az 1918-as véres polgárháborút követően az Åland-szigetek kérdése a skandináv politikai élet napirendjére került. Miután az ålandiak döntő többsége⁷ – némi stockholmi ráhatással⁸ és még a független Finnország kikiáltását megelőzően – a Svédországhoz való csatlakozás mellett döntött,⁹ a helyzet hamar kiéleződött a térségben. Mind az ifjú Finnország, mind pedig a svéd korona magáénak követelte a területet, utóbbi még egy esetleges hadüzenettel is fenyegetőzött, sőt csapatai ideiglenesen partra is szálltak a „Szigeteken”.¹⁰ Az ügy végül brit javaslatra a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elé került, amely 1921-ben – a svédek nem kis meglepetésére – úgy döntött, hogy az Åland-szigetek finn szuverenitás alatt marad, cserébe Helsinki széles körű területi autonómiát kell, hogy biztosítson a régió lakosságának. A korabeli – és döntően svéd anyanyelvű! – finn hatalmi elit politikai érzékét mutatja, hogy a Eduskunta¹¹ már 1920-ban, vagyis a népszövetségi döntés előtt egy évvel elfogadott egy törvényt, amely az ålandi autonómia kereteit szabályozta. A nagyhatalmak verdiktjét követően az érintettek – így különösen Svédország és az ålandiak – csak nehezen békéltek meg az új helyzettel. Végül azonban Finnország mint területi állam és a svéd anyaország nemzetközi szerződést kötöttek egymással az ålandi autonómiára vonatkozóan,¹² melyet egy, a „Szigetek” demilitarizációjára és

7 Több, mint 96 százalékka. Lásd Gardberg, Anders: *Åland Islands. A Strategic Survey*. National Defence College, Helsinki, 1995, 10.

8 Svédország a szuverenitás vitában többek között azzal érvelt, hogy az ålandiakat éppúgy megilleti az önrendelkezéshez való jog, mint a finneket. Lásd Barros, James: *The Åland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations*. Yale University Press, New Haven, 1968, 76.

9 Isaksson, Martin: *Carl Björkman Ålands första lantråd*. Söderström och C:o Förlags Ab., Mariehamn, 1988, 154–165.

10 Bár Svédország arra hivatkozott, hogy ålandi népi társról szerzett tudomást a polgárháború kapcsán. Tény, hogy miután a svéd hadiflotta megjelent a térségben, mind a vörös, mind pedig a fehér egységek elhagyták Ålandot. Ez azt eredményezte, hogy a „fehérek” vezére, Mannerheim tábornok Berlinhez fordult, német beavatkozást sürgetve. Egy német katonai egység nem sokkal később partra is szállt Mariehamnban, ami végül a svéd csapatok távozásához vezetett. Fontos megjegyezni, hogy az első világhégés alatt Berlin felajánlotta a Svéd Királyságnak Ålandot, amennyiben belép a háborúba Németország oldalán. Svédország azonban nem mert megkockáztatni egy Oroszország elleni hadba lépést. Lásd Gardberg: i. m. 9.

11 Azaz a finn parlament.

12 Ugyanakkor egyikük sem írta alá a szerződést, ezzel nemzetközi jogilag érdekes helyzetet teremtve.

semlegességére¹³ vonatkozó egyezményrel toldottak meg.¹⁴ Ezzel Åland olyan nemzetközi jogi státusgaranciákat kapott, amelyek feltehetően hozzájárultak az autonómia hatékonyságához és sikeréhez, valamint a térség pacifikálásához is. A második világhétség közeledtével ismét felmerült – főként svéd és finn részről – a terület katonai célból való hasznosításának lehetősége. A Szovjetunió ezirányú aggodalma miatt a finn–szovjet ún. Téli Háborút követően a két állam kormánya szerződést kötött Åland demilitarizációjára vonatkozóan, amely a korábbi nemzetközi dokumentumok megerősítése mellett egy állandó szovjet (majd később orosz) konzulátus létrehozását is előírta a „Szigeteken”.¹⁵ A képviselő feladata – a szokásos konzuli teendők mellett – az, hogy ellenőrizze a szóban forgó szerződés rendelkezéseinek végrehajtását, magyarul, hogy öröködjön Åland demilitarizációja és semlegessége fölött. A háborút követően Finnországgal aláírt békeszerződés,¹⁶ valamint az 1948-ban a szovjet kormány részéről Helsinkibe küldött levél megerősítette a „Szigetek” demilitarizált zóna jellegét. Emellett a Népszövetség megszűnése után az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa megbízta a szervezet főtitkárát, hogy vizsgálja meg a két világháború közötti kisebbségvédelmi egyezmények hatályosságát. A főtitkári jelentés szerint kizárólag az ålandi kisebbségvédelmi rendszer maradt hatályban a háborút követően. Ennek két oka van a hivatkozott dokumentum szerint, éspe dig, hogy a szerződés egy hadviselő (Finnország) és egy semleges állam (Svédország) között kötött, így az továbbra is alkalmazható, valamint egy szerződés nem veszti hatályát pusztán azért, mert a megállapodás egyfajta garanciáját jelentő Nemzetek Szövetsége már nem létezik.¹⁷ Emellett a legtöbb skandináv nemzetközi jogász egyetért abban, hogy az ålandi kisebbségvédelmi rendszer

13 Amíg a demilitarizáció „csupán” annyit tesz, hogy a területen katonai objektumok nem hozhatók létre, és oda katonai egységek nem telepíthetők, a térség semlegessége mindenféle hadmozdulatot tilt, még háború idején is. Lásd Hannikainen, Lauri: *The Continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Åland Islands* Zeitschrift für ausländisches öffentliches. *Recht und Völkerrecht*, 1994, Vol. 54, 614–651, 616.

14 Erre azért volt szükség, mert az 1856. évi párizsi szerződéshez csatolt és az ålandi demilitarizációról szóló jegyzőkönyvet szignáló Oroszországot Finnország váltotta fel a terület nemzetközi kötelezettségeiért való felelősségében. Ezenkívül különös jelentősége még az egyezménynek, hogy először rögzíti pontosan az Åland-szigetek külső és belső határait.

15 Lásd 1940. évi finn–szovjet szerződés Ålandról, 3. cikk.

16 Lásd az 1947. évi Párizsi Békeszerződés Finnországra vonatkozó részének 5. cikkét.

17 Tóth, Norbert: Az „északi paradigma” – az ålandi terület autonómia. *Jura*, 2005/2, 180–190, 182.

alapja már nem a szerződéses, hanem a nemzetközi szokásjog.¹⁸ Végül Finnország Európai Unió csatlakozása egy újabb ponton fejlesztette tovább az ålandi autonómia rezsimjét, amikor a finn csatlakozási szerződéshez csatolt 2. számú Jegyzőkönyv úgy módosította a Római Szerződés 299. cikkének (5) bekezdését, hogy „az Európai Közösségek alapító szerződésai, valamint az EK másodlagos joganyaga csak akkor alkalmazható Ålandon, amennyiben annak tartalma nem ellentétes az autonómia statútummal”. Magyarul: az autonómiát egy újabb (nemzetközi) garanciával bástyázták körül, mivel az ålandi autonómiáról szóló finn törvényt bizonyos esetekben az EK jogrendje fölé helyezték.¹⁹

Az ålandi identitás lényege

A tárgyalt régió többségét adó svédajkúak nem veszítették el az ésszsvéd kultúrához való tartozás tudatát, de svéd identitásuk mellé egy ålandi azonoságtudat is kifejlődött, jórészt a Népszövetség által biztosított területi autonómiának köszönhetően. Igaz, nehéz és rögös út vezetett el idáig, mivel az ålandiak kezdetben nem sokra becsülték az autonómiát, lévén azt egy akaratuk ellenére, felülről, illetve kívülről érkező, lényegében rájuk kényszerített megoldásnak tartották.²⁰ Az ålandi identitás kialakulásához közvetlenül az a felismerés vezetett el, hogy a szigetsoport sokkal jobban járt a területi autonómiával, mint a Svédországhoz csatlakozással, ugyanis az utóbbi esetben Åland csupán egy volna a többi hozzá hasonló svéd sziget (Öland, Gotland stb.) közül, mindenféle többletjogok nélkül. Ráadásul az „anyaország” a huszadik század során olyan multikulturális állammá vált, ahol a svéd nemzeti identitás jelentősége fokozatosan háttérbe szorult. Az utóbbi megállapítás olyannyira igaz, hogy az ezredforduló környékén többen felvetették Svédországban, hogy a svéd nyelvet is kisebbségi nyelvként kellene kezelni, mivel annak használatát kezdik kiszorítani a nagy világnyelvek, melyek alatt elsősorban az angol nyelvet kell érteni.²¹

18 Hannikainen, Lauri: The International Legal Basis of the Autonomy and Swedish Character of the Åland Islands. In Hannikainen, Lauri - Horn, Frank (eds.): *Autonomy and Demilitarisation in International Law. The Åland Islands in a Changing Europe*. Kluwer Law International, The Hague, 1997, 57-84, 67.

19 Tóth, Norbert: Az Åland-szigetek médiastruktúrája, avagy a média szerepe a kisebbségi identitás megőrzésében. *Médiakutató*, 2007. Nyár, 125-134, 126-127.

20 Sundbäck, Barbro: A Success Story. In Eriksson-Johansson-Sundbäck (eds.): *Islands of Peace. Åland's autonomy, demilitarisation and neutralisation*. The Åland Islands' Peace Institute, Mariehamn, 2006, 77-126, 100.

21 Åkermark, Sia-Spiliopoulou - Huss, Leena: Ten Years of Minority Discourse in Sweden. In Åkermark, Sia Spiliopoulou (ed.): *International Obligations and National Debates: Minorities around the Baltic Sea*. The Åland Islands' Peace Institute, Mariehamn, 2006, 545-587, 574-576.

Ezenkívül, de ehhez szorosan kapcsolódóan, az ålandiak nem szimpatizálnak Svédország utóbbi évtizedekben folytatott engedékeny bevándorlás-politikájával sem. Álláspontjuk szerint ez a svéd kultúra felhígulásához, majd eltűnéséhez vezethet, és az ålandi autonómia azzal a céllal jött létre 1920–1921-ben, hogy a „Szigetek” svéd jellegét megőrizze, ezt pedig – álláspontjuk szerint – az anyaország jelenleg nem lenne képes garantálni. A hosszú évtizedek alatt az ålandiak előbb megszokták, majd megszerették az autonómiát, amit jól mutat a ciklusról ciklusra emelkedő részvételi arány a Lagting-választásokon, és az, hogy a helyi politikai erők nagy része a status quo megőrzése, illetve továbbfejlesztése mellett tette le a garast. Az iménti megjegyzés alól csupán egyetlen szervezet, az Ålands Framtid²² (ÅF) nevű politikai párt jelent kivételt. Az ÅF a „Szigetek” függetlenségének megteremtését tűzte zászlajára, de csak két képviselővel rendelkezik a harmincfős törvényhozásban. Åland függetlenségének ötlete egyébként nem teljesen új keletű. Első ízben, még 1918 környékén, Svédország vetette fel ennek lehetőségét arra az esetre, ha a területet mégsem engednék visszacsatolni a nagyhatalmak az anyatesthez.²³ Nos, mint köztudott, a Népszövetség tetszését nem nyerte el ez a scenárió. Az ÅF színrelépése – és az, hogy már nem cél a terület újraegyesítése az anyaországgal – tulajdonképpen igazolni látszik azt a tételt, hogy új identitás alakult ki az Åland-szigeteken. És, hogy a szóban forgó azonosságtudat pontosan miben is manifesztálódik? A helyiek meghatározását kölcsönözve: „Åland az igazi Svédország, mivel svédőbb, mint maga az anyaország.”²⁴

A területi autonómia identitásformálás szempontjából jelentős elemeinek szemléltetése az ålandi példán keresztül

Az ålandi autonómia-megoldás identitásképzés szempontjából talán legfontosabb és lényegében egyedülálló elemei a „Szigetekre” vonatkozó nyelvi rendelkezések. A már hivatkozott népszövetségi döntésen alapuló szabályozás értelmében az Åland-szigetek hivatalos nyelve kizárólag a svéd.²⁵ Ez többek között azt jelenti, hogy néhány megszorítással ugyan, de a közigazgatásban, a finn állammal való mindennapi kapcsolatokban, sőt

22 A. m. Åland Jövője.

23 Anckar: i. m. 213.

24 Sundbäck: i. m. 79–81.

25 Johansson, Lars-Ingmar: Åland's Autonomy. It's Background and Current Status. In Eriksson-Johansson-Sundbäck (eds.): i. m. 37–76, 64.

még a helyi evangélikus egyház ügyeiben is a svéd nyelvet kell használni.²⁶ Talán ezeknél is jelentősebb súllyal esik latba az a tény, hogy a helyi oktatásban is a svéd nyelv a főszerep. Az ålandi oktatási rendszerben – amely éppúgy háromszintű, mint a legtöbb államban²⁷ – az oktatás nyelve a svéd, amely mellett kötelező tanítani az angolt és még egy idegen nyelvet. Ez azt jelenti, hogy a területi állam másik hivatalos nyelvét, a finnt, nem kötelező elsajátítani az ålandi iskolákban, és ebből kifolyólag a helyiek egy jelentős része egyáltalán nem is tud finnül!²⁸ Az ålandiak anyanyelvükhöz való ragaszkodásának a Finnország egyéb vidékein élő svédajkúak számára is volt pozitív hozadéka. A vonatkozó szakirodalom szerint ugyanis nagymértékben hozzájárult a svéd nyelv – amely a finn mellett az ország másik ún. nemzeti nyelve²⁹ – presztízsének jelentős növekedéséhez.³⁰ Nyelvi szempontból is sajátos problémát jelent a lakosság 5 százalékát kitevő ålandi finnek, vagyis a kisebbségen belüli kisebbség helyzete. A kutatók döntő többsége szerint ilyen esetekre alkalmazni lehet, sőt kell a nemzetközi jog kisebbségeket védő rendelkezéseit.³¹ Az ålandi finnek azonban nem érzik

26 1991-ben a finn Lutheránus Egyház úgy döntött, hogy egy finn nyelvű egyházközséget is létrehoz Ålandon, de a helyi svédek heves ellenállása miatt ezt mindeközéig nem sikerült megvalósítani (Hannikainen, Lauri: *Cultural, Linguistic and Educational Rights in the Åland Islands. An Analysis in International Law*. Publications of the Advisory Board for International Human Rights Affairs No. 5. Helsinki, 1992, 62). Lásd még: Tóth: Az „északi paradigma”... Id. kiad. 188.

27 Ålandon az alap-, és középfokú oktatás mellett a felsőoktatást az 1997-ben alapított Ålandi Főiskola (Högskola på Åland) képviseli. Az intézményben hét (villamosmérnöki, közgazdász, idegenforgalmi- és szálloda, informatika, gépészmérnöki, tengerészeti, valamint diplomás ápoló) szakon lehet baccalaureus diplomát szerezni.

28 Hannikainen: *Cultural, Linguistic and Educational Rights*... Id. kiad. 15.

29 A „nemzeti nyelv” terminus gyakorlatilag valamivel szűkebb körű nyelvhasználatot jelent, mint a „hivatalos nyelv”. Természetesen mindkét nemzeti nyelv használható az állami intézményekkel való kapcsolatokban, de emellett a finn nyelvtörvény (2003. évi 423. sz. törvény) nyelvi körzetekbe sorolja az államot (melyek alapegységei a municípiumok), és ennek alapján a kormány tízévente határozza meg (népszámlálási adatok alapján) az egy- illetve kétnyelvű körzeteket. Ennek alapján automatikusan kétnyelvűnek minősül az a körzet, ahol a svéd-, illetve finnajkú kisebbség aránya eléri a nyolc százalékot, vagy ennek hiányában a 3000 főt. Azonban egy korábbi kétnyelvű körzet csak abban az esetben sorolható át az egynyelvű kategóriába, ha az érintett kisebbség számaránya hat százalék alá csökken, de még ebben az esetben is fennmaradhat a kétnyelvűség, ha azt az illetékes önkormányzat kéri a kormánytól.

30 Johansson: i. m. 66.

31 Hannikainen: *Cultural, Linguistic and Educational Rights*... Id. kiad. 22.

magukat kisebbségének, vagy egyesek szerint „beletörődtek sorsukba”,³² amit az is bizonyít, hogy jóllehet létrehozták saját érdekvédelmi szervezetüket, az Ahveniset nevű egyesületet, ahhoz csak nagyon kevesen csatlakoztak a helyi finn populációból.³³

A svéd nyelv védelmével kapcsolatos szabályokhoz hasonló jelentőségű, és az ålandi identitás kialakulása szempontjából kulcsfontosságú a „*hembygdsrätt*” intézménye, melyet talán „ålandi állampolgárságként” lehetne fordítani.³⁴ A regionális „állampolgárság” létrehozását nem írta elő egyetlen népszövetségi dokumentum sem, így az lényegét tekintve a finn jogfejlődés terméke. A jogintézmény első alkalommal a sorrendben második autonómia-statútumban jelent meg 1951-ben – bár előképe már az 1922. évi 189. sz. ún. garanciatörvényben is megtalálható –,³⁵ és az intézményt a harmadik autonómia-statútum nemcsak, hogy megőrizte, de tovább is fejlesztette. A *hembygdsrätt* alapvetően származékos „állampolgárságot” jelent, mivel sorsa az alapját képező finn állampolgárság lététől függ. Kizárólag finn állampolgárok lehetnek egyúttal ålandi polgárok is, amelyet megszerezni öt év helyben lakás, és megfelelő svéd nyelvtudás³⁶ árán lehet. A finn állampolgárság megszűnése mellett automatikusan elenyészik a *hembygdsrätt* akkor is, ha a polgár több, mint öt évre elhagyja az Åland-szigeteket. A megfelelő svéd nyelvtudás, mint a regionális állampolgársághoz szükséges feltétel azonban csak a harmadik autonómia-statútumba került be, mégpedig ålandi követelésre. Ennek előzményeként szoktak hivatkozni arra a jogesetre, amikor 1979-ben még a második autonómia-statútum kétségkívül homályos rendelkezésére hivatkozva az ålandi kormány megtagadta egy finnajkú polgár *hembygdsrätt* iránti kérelmét, annak elégtelen svéd nyelvtudására hi-

32 Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az autonóm rezsím számos ponton korlátozza a helyi finnség emberi jogait. Így például az ålandi finneknek nincs lehetőségük arra, hogy anyanyelvükön tanuljanak (lásd Myntti, Kristian – Nuolijärvi, Pirkko: *The Case of Finland*. In Åkermark, Sia Spiliopoulou: *International Obligations and National Debates: Minorities around the Baltic Sea. The Åland Islands' Peace Institute*, Mariehamn, 2006, 189), és finn nyelvű Istentiszteleten is csupán évente 3–4 alkalommal vehetnek részt (lásd Hannikainen: *Cultural, Linguistic and Educational Rights...* Id. kiad. 61).

33 Hannikainen: *Cultural, Linguistic and Educational Rights...* Id. kiad. 24–25.

34 A kifejezés szó szerint „hazai jogot”, vagy a „haza jogát” jelenti.

35 Sukki, Markku: *Ålands konstitution*. Åbo Akademis Förlag, Åbo, 2005, 29.

36 A „megfelelő nyelvtudást” a következőképpen definiálja egy finn kormányrendelet: „Olyan gyakorlati nyelvtudás, amellyel a kérelmező képes munkát végezni, és mindennapi ügyeit intézni a svédnyelvű Åland-szigeteken” 73/1990 sz. Kormányrendelet 39§.

vatkozva.³⁷ Az ügy a finn Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elé került, és a törvényszék megsemmisítette az autonóm kabinet határozatát, óriási felháborodást váltva ki ezzel Ålandon.³⁸ A regionális állampolgárságnak szimbolikus jelentőségén túl számos gyakorlati előnye is van, így például kizárólag ålandi polgárok szólhatnak bele az autonóm parlament, a Lagting és a helyi önkormányzatok összetételébe, de a hembygdsrátt számos privilégiumot biztosít a kereskedelem, az adózás és az ingatlanszerzés terén is. A regionális állampolgárság legfőbb célja az, hogy megőrizze Åland etnikai összetételét, és az eltelt évtizedek ékesen bizonyították a jogintézmény hatékonyságát ezen a téren.³⁹

Az imént tárgyalt nyelvi szabályok és a hembygdsrátt mind egyetlen nemzetközi jogi célt vannak hivatva elérni, és pedig az Åland-szigetek svéd jellegének megőrzését. Az autonómia működőképessége és hatékonysága, és így végső soron az ålandi identitás kialakulása és fejlődése szempontjából hasonló jelentőségűek az Åland-szigetek önkormányzatáról szóló finn törvény (vagyis az autonómia-statútum) költségvetésre vonatkozó rendelkezései is. Könnyen belátható ugyanis, hogy a pénzügyi-gazdasági autonómia csökkenti a függőség érzését, és tartást ad az azzal rendelkező közösségnek. Csakúgy, mint a már ismertetett intézmények, az ålandi gazdasági autonómia gyökerei is a Nemzetek Szövetsége ominózus döntéséig nyúlnak vissza. Az ålandi éves költségvetés bevételi oldala alapvetően 2 + 1 elemből tevődik össze. Egyfelől az autonóm szigetcsoport adókievetési joggal rendelkezik, melynek részletszabályait ålandi törvény állapítja meg,⁴⁰ és Åland bizonyos körülmények fennállása esetén adó-visszatérítést is kérhet Helsinkitől. Másfelől a finn állami költségvetés minden évben visszamenőleg egy meghatározott összeget (*avräkningsbeloppet*, vagy kiegyenlítési összeg) köteles átutalni az autonóm büdzsének. A kiegyenlítési összeg az aktuális finn költ-

37 Az ún. Oinas-ügyben az ålandi kormány arra hivatkozott, hogy a megfelelő svéd nyelvtudás olyan súlyos körülmény, amelyet a kormány minden *hembygdsrátt* iránti kérelem elbírálásakor figyelembe vehet. Oinas úr, aki 1972-ben költözött Ålandra, úgy érvelt, hogy ez nem lehet súlyos körülmény, ugyanis az 1951-es autonómia-statútum *expressis verbis* nem tartalmaz ilyen feltételt. A finn Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság végül az utóbbi argumentációt tette magáévá (lásd Myntti, Kristian: *The Åland Model - Background and Special Characteristics*. In Jansson - Salminen (eds.): i. m. 107-124, 197).

38 Hannikainen: *Cultural, Linguistic and Educational Rights...* Id. kiad. 55.

39 A vonatkozó statisztikai adatok azt mutatják, hogy a svédek etnikai aránya mindössze négy százalékkal csökkent 1921-hez képest, amit a helyiek a külső (vagyis nem finnországi) bevándorlás számlájára írnak.

40 A Népszövetség 1921. évi genfi döntése értelmében Åland maga rendelkezik a „Szigeteken” kivetett ingatlanadó 50 százalékával.

ségvetés 0,45 százaléka, de ez az arány bizonyos rendkívüli események hatására emelhető, de semmiképpen sem csökkenthető. A már amúgy is unikális helyzetű Ålandnak még vonzóbb külsőt kölcsönöz az a kedvezmény, amelynek megfelelően az átmenő forgalmú hajókon és kompokon adómentesen lehet vásárolni. Ebben az értelemben Åland egyfajta „harmadik ország” státust élvez,⁴¹ és az ezzel kapcsolatos privilégiumaikról az ålandiak még az Európai Unió kedvéért sem hajlandók lemondani.⁴² Ennek az az oka, hogy az ålandi gazdaság prosperitása nagymértékben függ a térség kompforgalmától.⁴³ A múlt század kilencvenes éveiben, közvetlenül Finnország EU-csatlakozása előtt, az ålandiak további adókedvezményeket kértek Helsinkitől, amit az hosszas polémia után, nem teljesített.⁴⁴ Végül *vis maior* esetén az autonóm kormányzat rendkívüli pénzügyi támogatást kérhet a finn költségvetéstől, de természetesen az ålandi adminisztrációnak lehetősége van hitelek felvételére is.

Az ålandi identitás kialakulásában minden bizonnyal komoly szerepe volt az egyébként minden autonóm entitást jellemző *saját szerveknek*. A klasszikus montesquieu-i felosztást alapul véve megállapíthatjuk, hogy minden területi autonómia-megoldásban kiépül a hatalmi ágak közül legalább kettő, a törvényhozó és a végrehajtó ágazat. A saját igazságszolgáltatás általában csak meglehetősen csökevényesen, vagy egyáltalán nem alakul ki. Nincs ez másképpen Ålandon sem, ahol a rendkívül széles parlamenti jogköröket az első ízben 1920-ban⁴⁵ összeült Lagting⁴⁶, míg a végrehajtó hatalmat a Landskapsregering⁴⁷ gyakorolja. Emellett az Eduskunta 2004 június 1-i hatállyal létrehozta az Ålandi Közigazgatási Bíróságot, amelynek feladata, hogy örökjön az ålandi autonóm igazgatás törvényessége felett. Továbbá a területi állam helyi képviselőjeként fellépő kormányzó kiválasztásában a finn államfő mellett az ålandi parlamentnek is kulcsfontosságú szerepe van, és a politikai kultúrát és a bizalmi légkört jól jellemzi, hogy az eddigi

41 Johansson: i. m. 70.

42 Lindholm, Göran: Recent Developments in the Evolution of the Åland Autonomy. In Lyck; Lise (ed.): *Constitutional and Economic Space of the Small Nordic Jurisdictions*. NordREFO, Stockholm, 1996, 73–89, 82.

43 Fagerlund, Niklas: The Special Status of the Åland Islands in the European Union. In Hannikainen–Horn (eds.): i. m. 189–256, 213.

44 Fagerlund, Niklas: Autonomous European Island Regions Enjoying a Special Relationship with the European Union. In Lyck; Lise (ed.): i. m. 90–121, 111.

45 Vagyis még az első autonómia-státútum hatálybalépése előtt.

46 A.m. „Törvényhozás”. A helyi parlament nevét a harmadik autonómia-státútum változtatta Landstingről (Tartományi gyűlés) a komolyabb csengésű Lagtingra.

47 A.m. Regionális kormány.

kormányzók – jóllehet ez nem előírás – kivétel nélkül álandiak voltak. Az autonómia megújításának jegyében a hetvenes években alakították ki az egyik mariehamn-i közparkból a „Självstyrelsegården”-t, vagyis az „Önkormányzás parkját”, ahol modern és rendkívül impozáns épületeket emeltek a kormánynak, valamint a Lagtingnak. A parlament épülete – a skandináv politikai normáknak megfelelően – nyitott, és bárki által, bármikor szabadon látogatható intézmény, igazi közösségi tér, amelyet minden álandi magának érez. Az ülésterem mellett, itt került elhelyezésre a területi autonómiával kapcsolatban mindenféle szakirodalmat gyűjtő parlamenti könyvtár (Lagtings bibliotek), és a Lagting titkársága is.

Az álandi identitás kialakulását elősegítő egyéb tényezők

Az álandi autonómia-rezsim és annak intézményei mellett számos olyan tényező is akad, amely egyáltalán nem, vagy csak közvetett módon kapcsolódik az autonómia-statútumhoz. Ezek közül első helyen kell megemlíteni azt, hogy Svédország a finnországi svédek vonatkozásában *nem tölti be az anyaország szerepét*. Tény, hogy Åland az 1809. évi Fredrikshamn-i békeszerződés óta problémát jelent (vagy inkább jelentett)⁴⁸ Svédország számára, ám ennek sokkal inkább katonapolitikai-biztonságpolitikai, mintsem nemzetpolitikai okai vannak.⁴⁹ Arról van szó, hogy a korábbi svéd külpolitikai álláspont szerint a szóban forgó terület „olyan csőre töltött fegyvert jelent Svédország számára, amelyet egyenesen Stockholmra szegeznek”.⁵⁰ A nemzetpolitikai megfontolások hiányát az is bizonyítja, hogy az első világháborút követően Svédország kizárólag az akkor alig húszezres Ålandot követelte magának, és kis túlzással tudomást sem vett a Finnország többi részén élő többszáz ezres svéd nemzetrészeről. Ezenkívül a második világegést követő ismételt álandi szeparatista törekvésekre már csak hűvös tartózkodással válaszolt az akkori stockholmi vezetés. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a két világháború közötti helyzetet elemezve a svéd politikai elit úgy találta, az álandi-modell működőképes, és a „Szigetek” Finnországhoz tartozása immáron nem veszélyezteti az állam vitális érdekeit. Emellett a kérdés kezelésére jótékony hatással volt a Finnország által is akceptált (skandináv) politikai kultúra, amely a közös történelmen és hagyományokon kívül a jogállamiságra, valamint a kölcsönös bizalomra és tiszteletre épül.⁵¹ A lehetséges anyaállami szerep egyet-

48 Gardberg: i. m. 19.

49 Myntti: The Åland Model – Background and Special Characteristics. Id. kiad. 108.

50 Gardberg: i. m. 16.

51 Ghai, Yash: Global Prospects of Autonomies. In Jansson-Salminen (eds.): i. m. 29–54. 49.

len megnyilvánulásaként szoktak hivatkozni az 1960-as éveket végigkísérő ún. TV-torony háborúra, amikor a finn hatóságok leromboltak egy ålandi területen, magántőkéből épített átjátszó-berendezést. A Mariehamn⁵² és Helsinki között kialakult vitába, a helyzet megoldását sürgetve, Svédország is beavatkozott. Ezzel párhuzamosan Stockholm több TV-tornyot is épített nem messze a finn határtól abból a célból, hogy az ålandi svédeket anyanyelvű televízió- és rádióadáshoz juttassa. Végül az illetékes finn minisztérium engedett, és felépülhetett a mariehamn-i TV-torony.⁵³

A fentebb leírtak mellett minden bizonnyal jótékony hatással volt az ålandi identitás kialakulására az is, hogy a régió *földrajzilag relatíve izolált*, és nagyjából egyenlő távolságra van a finn és a svéd szárazföldről, ráadásul kizárólag vízi, esetleg légi úton közelíthető csak meg. Ebből kifolyólag csak szerény mértékben érték-érik külső, idegen hatások az ottaniak életét. A terület mindig egyfajta kereskedelmi, logisztikai központja volt a Balti-tengernek, ám az áruszállítást és elosztást nem külföldiek, hanem maguk az ålandiak bonyolították.⁵⁴ Nem sokat változott a helyzet ezen a téren a középkor óta, ugyanis a hajózási vállalatok nagy része, még a „Szigetekre” légi járatokat közlekedtető Air Åland teljes egészében ålandi kézben van.

Ugyancsak az ålandi identitás kialakulását segítette elő a „*nyelvi faktor*”, azaz, hogy a svéd nyelv minden szempontból jelentősen különbözik a finntől. Magyarul nem rokon nyelvekről van szó, ugyanis míg a svéd az indoeurópai nyelvcsalád germán ágához, addig a finn a finnugor nyelvek családjához tartozik. Ráadásul az ålandiak nem a finnországi svéd nyelvjárást, az ún. finländsk svensk-et, hanem a stockholmi dialektust beszélik.⁵⁵ A már ismertetett nyelvi rezsím miatt, az ålandiak jelentős része nem beszél finnül, amelynek alapvetően két oka van. Egyrészt a helyiek arra hivatkoznak, hogy annak elsajátítása nem kötelező, és ráadásul a finn nyelv csak meglehetősen nehezen tanulható. Másrészt úgy vélik, hogy „nekik nem sok dolguk akad Finnországban, és a svéd a finn állam egyik nemzeti nyelve”.⁵⁶ Az utóbbi megjegyzés természetesen inkább érzelmi alapállást tükröz, a valóságban azonban a finn nyelv felértékelődése is megfigyelhető Ålandon. Egyre gyakrabban fordul elő ugyanis, hogy a térségben tapasztalható tartós munkaerőhiány miatt az ålandi cégek csak finnajkú munkaerőt tudnak al-

52 Åland „fővárosa”.

53 Tóth: Az Åland-szigetek médiastruktúrája... Id. kiad. 131.

54 Dreijer, Matts: *The History of the Åland People. From the Stone Age to Gustavus Wasa.* Ålands kulturstiftelse, Mariehamn, 1986, 230–262.

55 Collinder, Björn: A svéd nemzet. Külügyi Szemle, XX. évfolyam, 1943/4. 306–314, 309.

56 Tóth: Az Åland-szigetek médiastruktúrája... Id. kiad. 133.

kalmazni, és a helyi egészségügyi rendszer „elégtelensége” miatt is célszerű megtanulni Suomi nyelvét Ålandon.

Minden kisebbségi autonómia szimbolikus, az identitásnak pedig lényegi eleme az, hogy az érdekelt közösség kifejlessze és használja *saját jelképét*. Az Åland-szigeteken az autonómia létrehozása óta eltelt több, mint nyolc évtizedben a szimbólumok komplett rendszerét alakították ki. A saját jelképek megalkotásának és használatának jogalapját az autonómia-statútum képezi, míg a részleteket ålandi törvények szabályozzák. Az ålandi lobogót⁵⁷ – amely a svéd és skandináv kultúrkörhöz való tartozásra egyaránt utal – 1954 óta alkalmazzák hivatalosan, míg a címer ennél valamivel újabb keletű.⁵⁸ Emellett 1993 óta saját postahálózatot tart fenn az Åland-szigetek, és az általa kibocsátott bélyegeeknek nagy keletjük van a filatelisták körében.⁵⁹ Továbbá 1922 óta saját himnuszuk is van melynek neve, Ålänningens sång, vagyis „Ålandi dal.” Apróságának tűnhet, ám az ålandiak meglehetősen büszkék arra, hogy a helyben törzskönyvezett gépjárművek ålandi rendszámtáblát kapnak, és ezen nem kell feltüntetni az EU szimbólumait sem. A modern idők termékeként nemrégiben saját TLD-t⁶⁰ is igényeltek az ålandiak, az internetet is felhasználva azonosságtudatuk fejlesztésére.

Nem helyi sajátosság, de feltehetően jelentősen hozzájárult az ålandi identitás kialakulásához vagy inkább fejlődéséhez, hogy Åland *saját pártrendszerrel* is rendelkezik. A pártosodás ugyanis nem feltétlenül megy végbe egy autonóm entitásban, hiszen például a brit korona részeit képező Csatorna-szigeteken, vagy a Man-szigeten, de a Moldáviához tartozó Gagauziában sem töltenek be jelentős szerepet a helyi politikai pártok a régió politikai életében. Ålandon ezzel szemben igen, jóllehet a pártosodás csak viszonylag későn, az 1960-as években kapott lendületet a régióban. A „Szigetek” politikai palettája eltérést mutat a Skandináviában megszokottaktól, mivel a helyi szociáldemokraták korántsem annyira népszerűek, mint Észak-Európa többi országában. Ennek legfőbb oka az, hogy Ålandon – hagyományos agrártársadalom lévén – nem alakult ki az osztályellentét, jóllehet az Ålandi Szociáldemokrata Párt tekinthet vissza a legjelentősebb múltra a

57 Az ålandi lobogó a svéd zászlót vette alapul azzal a különbséggel, hogy az aranyszínű ún. északi keresztbe egy vörös északi keresztet is illesztettek. A kék és arany színek utalnak a „Szigetek” svéd jellegére, míg a vörös és az arany – amelyek Finnország tradicionális színei (ld. a finn címert) – a finn államhoz való tartozást jelképezik.

58 Åland címerállata az aranyszínű rénszarvas, mely az északi hagyományokat szimbolizálja.

59 Johansson: i. m. 70

60 A. m. Top level domain. Az internetes címek végződésének elnevezése. Az ålandi TLD a „.ax” kiterjesztése lett.

helyi szerveződések közül.⁶¹ Az álandi pártok közül kiemelkedik a Cent-rumpárt, amely liberális-konzervatív, és a Liberális Párt amely szabadelvű nézeteket képvisel. Az előbbi inkább vidéken, míg utóbbi Åland teljes területén rendelkezik támogatókkal. Megemlítendő még a konzervatív irányultságú Mérsékelték Pártja, amely szavazatainak nagy részét Mariehamnban gyűjti be, állandó versenyt folytatva a szociáldemokratákkal a harmadik hely megszerzéséért. Végezetül az utóbbi évek egyik leglátványosabb politikai aktora az Åland Jövője nevű csoportosulás, amely *anti-establishment* pártként a független „Ålandi Köztársaság” megteremtéséért száll síkra.⁶²

Ügyszintén növelte az álandiak büszkeségét és önállóságérzetét az, amikor 1970-ben Finnország felajánlotta az autonómia vezetésének, hogy saját küldöttsége kvótájának rovására biztosít egy helyet az Északi Tanács finnországi delegációjában. Ezzel a lépéssel Åland kilépett a *nemzetközi kapcsolatok* porondjára, és nem sokkal később a skandináv államok együttműködési fórumaként szolgáló Északi Tanács önálló tagként is felvette az autonóm szigetcsoportot.⁶³ A következő évtizedben az álandi kormány úgy határozott, hogy a (részben) önálló külpolitikai jogosítványok megszerzése felé vezető úton komoly jelentősége lehet annak, ha elsődlegesen a hasonló helyzetben lévő területekkel keresik a kapcsolatot. Az ötletet tett követte, és 1989-ben létrejött a hét balti-tengeri sziget⁶⁴ önkormányzatának céljait és tevékenységét összehangoló B7⁶⁵ nevű szervezet, amely tulajdonképpen egy nemzetközi nem-kormányközi szervezet (INGO). A B7 az „egyenlők szövetsége”⁶⁶, és tevékenységét ötéves periódusokra meghatározott ún. stratégiákon keresztül látja el, melyeket az évente tartott plenáris tanácskozások során fogadnak el, vagy vizsgálják felül. Az ismertetett szervezeteken kívül Åland egy fővel van jelen az EU Régiók Bizottságában, de például az Európai Parlamentben nem ül képviselője a „Szigetek”-nek. Fontos hangsúlyozni, hogy Finnország Európai Unió csatlakozása óta bizonyos esetek-

61 Az Ålandi Szociáldemokrata Pártot 1906-ban, vagyis még az autonómia létrehozása előtt alapították (lásd Abrahamsson, Sten-Erik: *Partiets historia fram till 1970-talet*. In Forsgård; Helena (red.): *Rättvisare och bättre. Socialdemokratin på Åland 100 år*. Ålands socialdemokrater, Mariehamn, 2006. 9).

62 Sundbäck: i. m. 98–102.

63 Johansson: i. m. 66–67.

64 A szervezethez öt különböző államhoz tartozó sziget tartozik nevezetesen: Åland (Finnország), Bornholm (Dánia), Hiiumaa és Saaremaa (Észtország), Gotland és Öland (Svédország), valamint Rügen (Németország).

65 A. m. Baltic 7.

66 Lásd a B7 Alapokmányának 3 cikkét. A dokumentum letölthető a http://www.b7.org/files/1_B7Charter.pdf c. honlapról. [Utolsó letöltés időpontja: 2007. július 18.]

ben nemzetközi felelősség is terhelheti Ålandot, és bizonyos szerepköre van a területi állam által szignált nemzetközi szerződések megkötésekor is. Az elmondottakból néhány kutató Åland korlátozott nemzetközi jogalanyiségének megjelenésére következtet.⁶⁷

Végül befolyásolhatja az ålandi identitást a *saját oktatási rendszer* - ez a finn szisztémától teljes mértékben különbözik - , a hosszú évek alatt kialakított svédnyelvű *médiastruktúra*, és a - skandináv viszonylatban is - meglehetősen fejlett ålandi *minigazdaság*. A már említett nyelvi rendelkezéseken túl az ålandi oktatási rendszert jellemzi, hogy a diákok ålandi történelmet, sőt irodalmat is tanulnak, ami kétségkívül erősíti kapcsolatukat szülőföldjükkel. Ehhez hozzá kell tenni, hogy az oktatott tananyag összeállításába Finnország egyáltalán nem szól bele. A sajtópiac szempontjából meglehetősen egyhangú a kép Ålandon, ugyanis a kínálati oldalt képviselő helyi napilapok kizárólag svédül jelennek meg, olyannyira, hogy még reklámokat sem tesznek közzé más nyelveken. Az elektronikus médiumok jelentősége napjainkra a technikai haladás miatt némiképpen csökkent, de meg kell említeni a Radio Ålandot amely svéd nyelvű közszolgálati adásokat sugároz, és természetesen jó néhány kereskedelmi csatorna is fogható a térségben svéd, illetve finn nyelven.⁶⁸ A helyi médiumok döntő többsége ålandi magánszemélyek tulajdonában van, csakúgy mint a helyi gazdaság gerincét jelentő szállítmányozási és közlekedési vállalatok. Az ålandi gazdaság méreteiből adódóan nyitott, és alapvetően a finn és svéd gazdaság stabilitásától függ. Utóbbira jó példa, hogy a villamos energia több, mint 75 százaléka Svédországból érkezik, ám ez a nagy szomszéd megbízhatósága miatt eddig nem okozott problémát. A munkanélküliség rendkívül alacsony, mintegy 1-2 százalékos, a térségben, ebből kifolyólag észak-európai relációban is igen magas az életszínvonal, de - kellemes gondként - nagyon „gyakori vendég” a munkaerőhiány.

Záró gondolatok

Åland „esete az identitással” egyedinek tekinthető, mivel több - és a szerző reményei szerint megfelelőképpen bemutatott - szinte véletlenszerű tényező együttes közrehatása idézte elő a jelenlegi helyzetet. Mégis, az ålandi identitás nem alakulhatott volna ki - és főleg nem konkurálhatna a svéd

67 Åkermark, Sia-Spiliopoulou: The Åland Islands in International Law and Cooperation: The Legal Capacity of an Autonomous Region. In (eds.) Hannikainen-Horn (eds.): i. m. 257-299, 274-275.

68 Tóth: Az Åland-szigetek médiastruktúrája... Id. kiad. 130-133.

nemzeti identitással – a területi autonómia nélkül. Kezdetben az autonómiát heves ellenérzésekkel fogadták a helyiek, de nem utolsósorban Finnország konstruktív hozzáállásának és a jogkörök folyamatos bővítésének köszönhetően elfogadták, majd megkedvelték azt. Ez olyannyira így van, hogy az álandiak döntő többsége az életét ma már nem is tudja elképzelni a nemzetközi jog szabályai által is védett önkormányzatiság nélkül. Érdekes módon a demilitarizált státus, és a semlegesség, mint az álandi paradigma másik lényeges eleme, csak viszonylag későn, az 1980-as években kezdett fontossá válni az álandiak számára, szoros összefüggésben a hidegháború kiéleződésével. A keleti blokk összeomlásával identitásvita kezdődött Ålandon, melynek eredményeképpen a neutralitás jelentősen felértékelődött a helyiek szemében.⁶⁹ Summázva a fentebb írtakat, az álandi identitás azért alakulhatott ki, mert az álandi autonómia-modell rendkívül jól működik. Egyrészt hatékony, mivel megakadályozta a helyi svéd kisebbség asszimilációját, és egyúttal okafogyottá tette a régió lakosainak szecessziós törekvéseit. Másrészt – úgy tűnik – megalapozta a terület prosperitását, melyet a kiváló gazdasági mutatók, és az álandi „útlevél”⁷⁰ iránti óriási kereslet is bizonyítanak.

69 Sundbäck, Barbro: Partiet och ideologin. In Forsgård, Helena (red.): i. m. 27–38, 29–31.

70 Az álandiak (finn) útlevelében kötelező feltüntetni az „Åland” megnevezést.